

Martinuskerk Monument

Hoe de sokkel en de zuil van onze doopvont al 5 eeuwen onze kerk gediend hebben.

De meeste onderdelen van het monumentale interieur van onze kerk zijn vaak via een wonderbaarlijke samenloop van omstandigheden in onze kerk gekomen of gebleven.

Neem de voet en de zuil van onze doopvont.

We lopen er vaak achteloos langs, maar dat zou kunnen veranderen als we ons even verdiepen in wat ze gedurende respectievelijk 476 en 445 jaar voor onze kerk betekend hebben.

De granieten voet draagt het 2e wapen van het geslacht Glymes.

De laatste telg uit die dynastie, Jan IV (1528-1567), was 21 jaar en nog net geen markies, toen in 1549 in zijn naam een kostbaar bronzen doopvont aan de Halsterse kerk werd geschonken. Wie was de gulle gever? In een moordzaak werd de moordenaar veroordeeld tot het betalen van een aanzienlijke afkoopsom aan de nabestaanden. Deze schonken het bedrag aan de kerk in de vorm van een fraaie bronzen doopvont.

Er bestaat een enigszins gelijkende doopvont in de Sint Walburgiskerk in Zutphen, uit 1527, van de hand van Gilles van der Eynde die in Mechelen werkzaam was.

Opmerkelijk dat ons kerkje, via het toen al zo bekritiseerde gebruik van aflat, zo'n kostbare doopvont heeft kunnen verwerven.

Deze doopvont heeft helaas niet lang in de kerk gestaan.

De grote beeldenstorm van 1566 die zich vanuit Steenvoorde noordwaarts uitbreidde, ging aan Bergen op Zoom en omstreken voorbij.

De Spaanse koning Philips II, furieus, stuurde als reactie op de hervormingsbeweging, een leger o.l.v. Alva. Zijn doel was om via de haven van Bergen op Zoom Zeeland en Holland te veroveren.

Omdat Frankrijk de grote vijand was, moest dat leger een gigantische omweg afleggen: met de boot van Barcelona naar Genua, en via de Zwitserse Alpen en de Rijn naar de Zuidelijke Nederlanden. Bergen op Zoom huurde ter verdediging Zeeuwse en Franse soldaten in. Ze werden echter slecht betaald, sloegen tot tweemaal toe aan het muiten.

Bij de laatste opstand, 8 november 1580, werden de Grote Kerk, zeven kapellen en zeven kloosters vernield. Deze "furie" heeft zich naar de omgeving uitgebreid, waarbij het kostbare interieur van de kerken verwoest werd. Vrijwel zeker heeft men op dat moment in Halsteren in allerijl de kostbare doopvont, met nog andere kostbaarheden, achter het huis tegenover de toreningang begraven (de huidige Kromstraat 9).

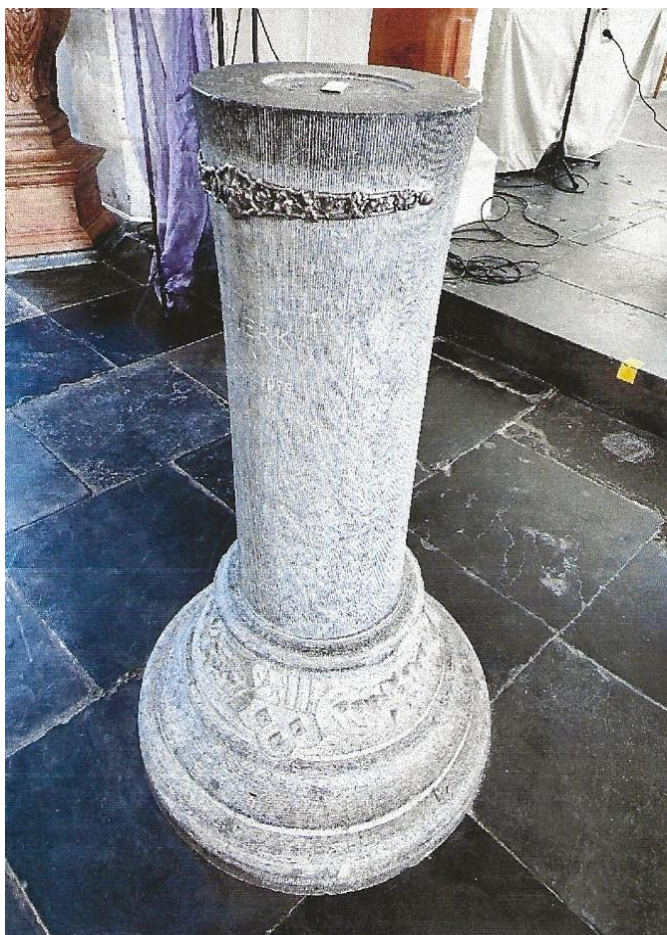
De voet en de smeedijzeren doopvontkraan (waarmee het deksel werd opgetild en verplaatst om het bekken vrij te maken) bleven achter: ze bleken bij de opgraving van deze kostbaarheden, in 1920, niet te zijn mee begraven.

Iedereen was katholiek, ieder pasgeboren kind moest gedoopt worden.

Alleen al vanwege die noodzaak heeft men de granieten sokkel en de gesmede hefkraan gehandhaafd, waarbij de sokkel werd verhoogd met een passende hardstenen zuil. Daarop werd een loden doopbekken geplaatst.

We weten dit uit de jaarlijkse visitatieverslagen van de landdeken van het district Bergen op Zoom, Arnoldus van Hesselt, pastoor te Gastel. Bij zijn bezoek in 1644 trof hij een recent geplaatst fraai eiken oksaal aan (nu in de Quirinuskerk, met het ingesneden bouwjaar 1643), maar constateerde tevens dat de doopvont, met een loden schaal als doopbekken, niet voldeed.

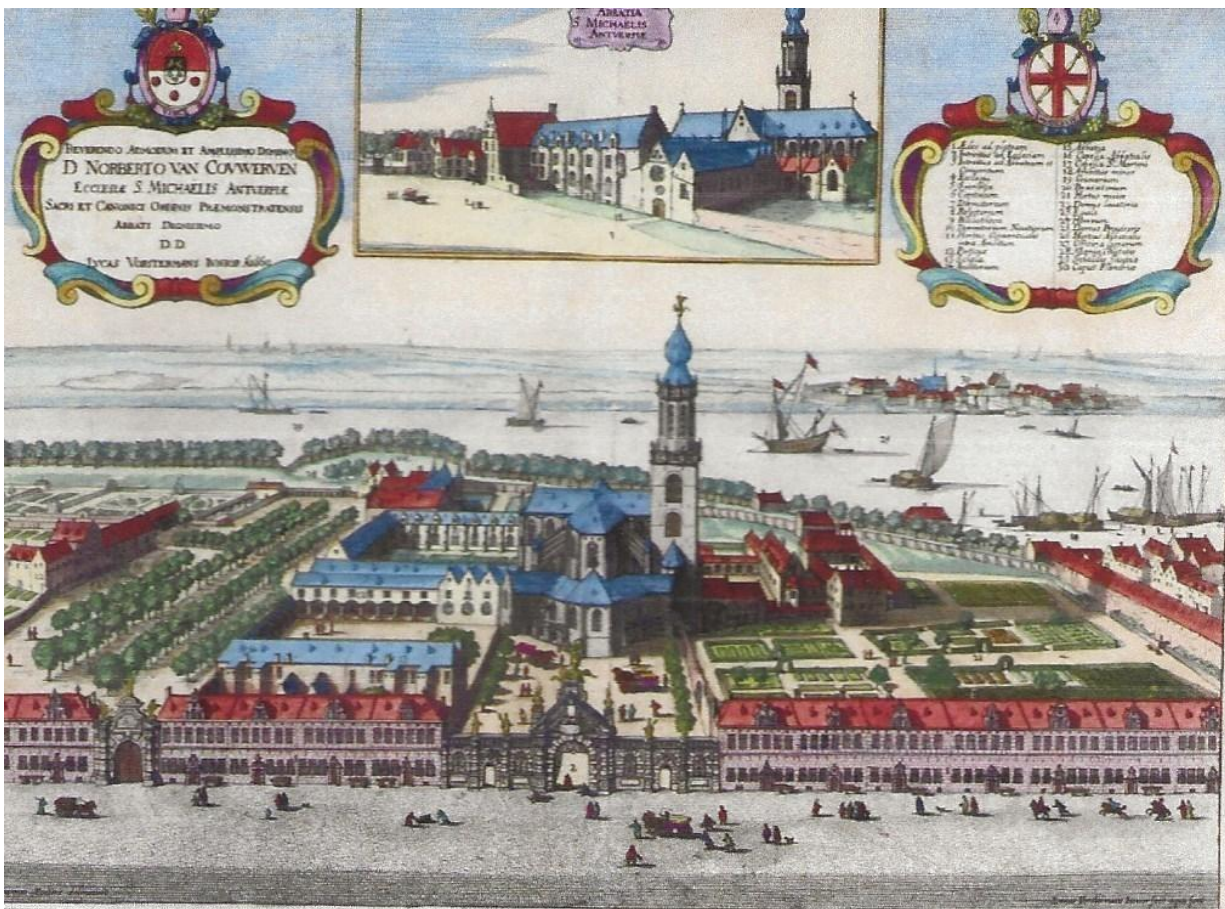
Van veel belang is ook dat Van Hesselt zijn visitaties begon in 1615, en dat hij bij die gelegenheid meldde dat de originele doopvont verdwenen was. Mogelijk baseerde hij zich hierbij op verklaringen van getuigen die zich de in 1580 ijlings verborgen bronzen doopvont nog herinnerden. Het versterkt in ieder geval de veronderstelling dat de originele bronzen doopvont, vanwege de dreigende beeldenstorm, al in november 1580 is begraven.

De opstand van 1580 had grote gevolgen.

De gereformeerden domineerden nu het Bergse bestuur. De katholieke godsdienst werd verboden, de Gertrudiskerk gesloten. De priesters moesten de stad verlaten.

Naar schatting 200 à 300 veelal welgestelde Bergse katholieken zochten hun toevlucht in omgevende kerken, waarvan de Halsterse kerk, op "drie kwartier gaans", de dichtbijgelegen kerk was. Ze hechtten zozeer aan het behoud van het Halsterse kerkje, hun toevluchtsoord, dat ze contact hebben gezocht, zeer waarschijnlijk door tussenkomst van de (katholieke) markiezin, met het bisdom Antwerpen (waartoe Bergen op Zoom en Halsteren behoorden), en van daaruit met de grote Norbertijner St. Michielsabdij.

Een enorm, volledig ommuurd domein, aan de toenmalige zuidkant van Antwerpen. Het omvatte aan de zuidkant een speciale wijk waar vorsten bij hun bezoek aan Antwerpen een tijdelijk onderkomen vonden. Willem van Oranje, burggraaf van Antwerpen, leidde van hieruit, tussen 1577 en 1583, de strijd tegen de Spanjaarden.

Deze contacten hebben de komst van twee hooggeplaatste Norbertijnen (ook wel Premonstratenzers of Witheren genoemd) opgeleverd, waarvan de tweede, Mattheus de Beer, "van de buitencategorie" kan worden genoemd: hij was van adellijke afkomst, docent, rentmeester van de abdij en kandidaat om daar abt te worden, een ambt gelijkwaardig aan dat van de bisschop. Na zijn benoeming in Halsteren moest hij nogal eens terug naar zijn abdij, wellicht vanwege zijn functie als rentmeester aldaar. Zijn oudere broer, Martinus, was schatrijk, had diverse burgemeestersposten gekocht, o.a. in Wouw.

De "Villa Blanche Fleur", voormalige pastorie, in 1978 afgebroken. Foto van ca. 1960.

Hij schonk zijn broer een fraaie pastorie, Blanchefleur, die via (het nog steeds aanwezige) Kerkpad te bereiken was en die eeuwenlang een belangrijke kerkelijke functie zou vervullen. Helaas werd dit, één van de zeer zeldzame historische panden van Halsteren, bij een uitbreiding van het Gasthuis in 1978 gesloopt. Nieuwbouw werd belangrijker geacht.

Wat was het bijzondere belang van Pastoor De Beer ten aanzien van onze doopvont? Gewaardeerd en gevreesd door zijn optreden, zijn kennis en zijn relaties in hogere kringen, werd De Beer door de Nederduits Gereformeerden al gauw "de paepe van Halteren" genoemd. Ons kerkje was "de paepsche kerke". Hij bediende er de doop aan kinderen uit Halsteren, maar ook uit Bergen op Zoom, Tholen en Steenberghe. Hij heeft een doopregister geïnitieerd en noteerde daarin, alleen al voor de periode 1640-1649: 1131 dopelingen, zo'n 113 per jaar dus. De laatste 2 jaar van die periode resideerde hij in de schuilkerk in Lepelstraat. En dat alles voor de doopvoet en de doopzuil die nu nog steeds in onze kerk een prominente plaats innemen.

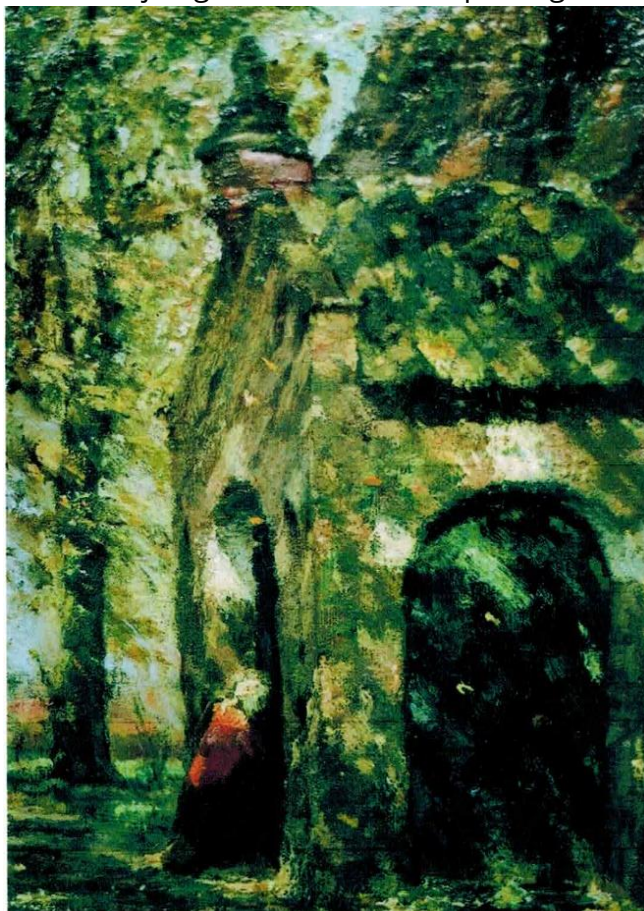
Benoemd door de markiezin van Bergen op Zoom, die het zgn. patronaats-/benoemingsrecht bezat, heeft hij onze kerk vanaf 1531 mogen dienen. In 1647 kreeg hij de eervolle opdracht het bisdom Antwerpen te vertegenwoordigen bij de vredesbesprekingen van Munster die het einde van de 80-jarige Oorlog zouden inleiden. De gereformeerden, die hun kans schoon zagen, de paepe was immers afwezig, hebben toen, wellicht op bruuske wijze, de kerk met al zijn bezittingen in beslag genomen. De katholieken moesten uitwijken naar een schuurkerk in Lepelstraat. Daar heeft De Beer nog tot begin 1653 gediend alvorens, reeds ziek, voor het laatst de postkoets te nemen om in zijn oude abdij te sterven.

De noordelijke ingang van de abdij lag tegenover een 16e eeuwse pand dat diende als wachtruimte voor zowel de postkoets als de boot naar Bergen op Zoom. Dat pand, waar hij zo vaak de postkoets heeft bestegen of verlaten, bestaat nog steeds. Het bestaat nu uit twee delen: de Kromme Elleboogstraat 5 en 7. Ze dragen nog de namen Den Boot en Het Peerdeken.

Mogelijk is tijdens de protestantse periode (1647-1799) de doopvont blijven functioneren. Toen door toedoen van de Fransen de katholieken eind 1799 hun kerk terugkregen, hebben zij nog tot 1805 deze doopvont gebruikt

Zij richtten de kerk opnieuw in, met o.a. in 1801 een nieuwe sacristie. Vanaf 1802 was de kerk weer in functie. In 1805 kwam de kerk in het bezit van een prachtig zwart marmeren barok doopvont met roodkoperen deksel, wellicht door de Franse bezetter uit een Vlaamse abdij-, klooster- of parochiekerk geroofd. Voor de toreningang had men inmiddels een stenen portaal gebouwd. Hierop werden de nu overbodig geworden sokkel en zuil als sieralement geplaatst. Hiervan getuigen twee schilderijen van Belgische schilders: Michel Lowagie (1915) (zie boek Wim Stuy p.23/25), en van George van Raemdonck (woonde in Halsteren van 1919 tot 1928). Sokkel en zuil hebben dus tussen 1805 en de restauratie van 1962 meer dan anderhalve eeuw in weer en wind buiten doorgebracht.

Pas op 16 juni 1920 werd de bronzen doopvont van 1549 opgegraven, hij had precies 340 jaar in de grond gezeten. Deze opgraving kreeg landelijke bekendheid. Vooral door toedoen van de toenmalige pastoor A.C. van Gastel, (1866-1927) bleef de doopvont in Halsteren en kon, na restauratie, op 4 augustus in de nieuwe Quirinuskerk geplaatst worden.

Men wist tijdens het vervoer naar de Quirinuskerk niet dat de doopvont op enkele meters afstand zijn originele voet en zuil passeerde (op het torenportaal) en dat ook zijn hefkraan nog in de kerk aanwezig was. Daarom liet men een nieuwe granieten sokkel vervaardigen door Austustinus van Dijck-Petit (1883-1960), en een nieuwe hefkraan door Willem Zwikker (1878-1953), leraar aan de Ambachtsschool in Bergen op Zoom.

Het geheel deed aanvankelijk dienst tussen de westelijke kerkingang en de deur naar de pastorie, later rechts voorin bij het priesterkoor en tenslotte centraal in het koor.

Voor de nu overbodig geworden marmeren doopvont kwam al snel belangstelling vanuit Leiden. Daar was men in 1920 gestart met de bouw van een grote kerk, de Sint Josephkerk, ook wel Herensingelkerk genoemd, aan de Herensingel 3. De bouwpastoor, Anton Leusen, wist via toestemming van het bisdom Breda en het bisdom Haarlem (waar Leiden tot 1955

onder viel), voor 250 gulden (ongeveer 3000 euro) het pronkstuk te verwerven. Dat gebeurde op 26 juni 1923. Voor wie deze doopvont wil zien: hij staat nu centraal in het midden van de grote Herensingel-/Josephkerk en is daar tijdens de missen nog steeds te bewonderen. Jammer dat deze kerk de oorsprong van haar doopvont baseert op een krantenartikel uit het Leids Dagblad van 10 mei 1941 waarin de doopvont wordt toegeschreven aan de in 1934 gesloten Leidse Mon Père kerk. Raadpleging van de archieven van de bisdommen Breda en Haarlem van rond 26 juni 1923 zou opheldering kunnen geven.

Bij de grote restauratie van 1961-1962 werd het torenportaal afgebroken. De voet en de zuil werden in hun originele functie hersteld, bij de preekstoel.

De achtergebleven smeedijzeren kraan werd uit de muur (of van zolder) gehaald.

De chauffeur van de Halsterse reinigingsdienst, Piet Nefs, heeft hem in 1962 uit het af te voeren puin gered en thuis bewaard, totdat hij hem, ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum, mij in 2002 cadeau deed, als "plantenhanger".

Hij staat nu in het noorder transept, op een aan de stijl van het kerkinterieur aangepast eikenhouten onderstel.

In dit noorder transept bevinden nog meer historisch waardevolle voorwerpen die ooit in onze kerk hebben gefungeerd. De alleroudste gaan terug tot de bouw van het priesterkoor rond 1300, en zelfs tot de eerste bouw van de kerk, rond 1240.

Wellicht weinig kerken kunnen zich in zo'n bezit verheugen.

